

היונים קנאים מאד ובקנאתם יתפרדו ויחליפו, על כן לא בחר בהם אלא הקטנים, קודם שיזדווגו – כי היונה בקטנותה או תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות. והזכירו רבותינו כי כל העופות, אם יגע אדם בקן שלהם לקחת משם אפרוחים או ביצים – יעזבוהו ולא יקננו בו לעולם, והיונה לא תעזבנו בשום ענין. וכן ישראל – לא יחליפו בוראם ותורתו לעולם אלא או יהודי או צלוב (לשון הרמב"ן ויקרא א.י.ד. וע"ש בפרוש חזקוני).

*

'לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה' והכשירן הכתוב לגבי מזבח' (ב"ק צג.).

דף סט

'יכול תהא מליקה שהיא לפני מטמאה בבית הבליעה, תלמוד לומר... – יש מפרשים שמדובר כאן על מליקת פסולין, שאם במליקה כשרה – הלא היא נאכלת לכהנים וודאי אינה מטמאת (פסקי הרי"ד. וכן משמע בתוס' לעיל סח. ד"ה מלק. וכ"ה ברש"י מכת"י הגדפס על הגליון). ואולם מרש"י (בד"ה הא. וע' גם בד"ה אף) משמע שמפרש על עולת העוף, שאינה נאכלת, ולא על מליקה פסולה.

[בספר בית הלוי (ח"א ב) כתב להוכיח מדברי רש"י שנבלת עוף הגם שמטמאת בבית הבליעה, אינה נידונית כחפצא של טומאה, כמו שרץ ונבילת בהמה, ואין איסור בהכנסתה למקדש – שאם כן ודאי לא היה עולה על הדעת שמליקת עולת העוף תטמא בבית הבליעה, שהרי עשייתה בעזרה. וכשם שפשוט לענין חטאת העוף שאינה מטמאת, מכך שנאכלת, כמו כן עולת העוף לא תטמא מכך שנעשית בעזרה – אלא ודאי נבלת עוף מותר להכניס לעזרה (והוכיח עוד מנזיר כט.). ויש שכתבו לדחות הוכחותיו באופנים שונים – ע' נאות יעקב (לגר"י כהנא שפירא. דף סט); אחיעזר ח"ב ז,ב; הר צבי. וע"ע בסמוך]. ובקרבן אורה צדד לפרש באופן מיוחד [דלא כהראשונים] שהמדובר כאן על כל מליקת קדשים, שאע"פ שהותרה לאכילת כהנים ולמזבח – הוה אמינא שטומאתה אינה בטלה. פירוש נוסף מובא ב'זבח תודה', שהמדובר על חטאת העוף שאכלוה זרים, שאע"פ שאינה מטמאה כהנים שאכלוה, מפני שהותרה להם, אך אם אכלה זר – הוה אמינא שתטמא. וע"ע בענינים אלו באחיעזר ח"ב ז,ג-ד; שו"ת משנת ר' אהרן מב.

'אמר רבא: אם הועילה לו שחיטת חוץ לחייבו כרת, לא תועיל לו לטהרה מידי נבילה?' – אף על פי שרבא עצמו סובר בכל מקום 'כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד – אי עביד לא מהני', ואם כן הלא יש לומר שאף על פי שחייב משום 'שחוט חוץ', לא תועיל לו שחיטתו לטהרו מטומאת נבילה? – יש לומר היות וההורג או המולק קדשים בחוץ אינו חייב משום 'שחוט חוץ' אלא השוחט בלבד, הרי שיצא לידון כ'שחיטה' ולא כ'נבילה', ואם כן אף לענין טומאת נבלות אינו נידון כנבילה אלא כשחיטה (עפ"י הר צבי. עע"ש).

וע' אגרות משה (קדשים-טהרות כז,ג) שבאר שהוכחת רבא אינה משום שקראתה תורה בשם 'שחיטה', אלא מכך שהועילה השחיטה לחייבו כרת. ע"ש. וע"ע אבני נזר (יר"ד יב,א) שגילה הכתוב בשחוט חוץ שבשחיטה אין אומרים סברת 'אי עביד לא מהני'. וע"ע בזכר יצחק (מו) בבאור הענין.

'אי הכי מלק קדשים בחוץ...' – יש לדקדק הלשון 'אי הכי', שהרי גם ללא דברי רבא יש להקשות כן על עיקר הברייתא. ושמא יש לומר שלולא דברי רבא היה מקום לדחוק ולפרש הברייתא על מליקת קדשים ופליגא אמתניתין, שכיון שבפנים אין מליקה מטמאה, אף בחוץ לא [ובכך היתה מתורצת הקושיא 'אלא קדשים אידי ואידי פסולין גינהו' – דלא בשחיטה מיירי אלא במליקה דכשרה בפנים ופסולה בחוץ]. אך רבא אין נוח לו לומר שיש בדין זה מחלוקת, וגם פשט הברייתא משמע דבשחיטה משמע כבחולין, ולכן העמיד הברייתא בשחיטת קדשים, וא"כ קשה מליקה נמי. ועוד י"ל (כן תירץ הר"ד ויור שליט"א) שלתירוץ רבא מבואר ששחיטת קדשים נחשבת כאינו שוה בפנים ובחוץ הגם שחלוק רק לענין טומאה, אם כן שייך להקשות ממליקת קדשים הגם שחלוקה רק לענין כהנים. אבל ללא דברי רבא הוה אמינא כיון שגם מליקת קדשים בפנים אסורה לזרים, נחשב 'שוה בפנים כבחוץ'.

(ע"ב) 'אמר רבי מאיר קל וחומר; אם נבלת בהמה שמטמאה במגע ובמשא שחיטתה מטהרת טריפתה מטומאתה, נבלת העוף שאינו מטמא במגע ובמשא אינו דין שתהא שחיטתו מטהרת טריפתו מטומאתו' – יש להקשות מדוע אין לפרוך מה לנבלת בהמה שאין בה טומאה בבית הבליעה כלל, תאמר בעוף. [וגם ר' יהודה שאינו סובר 'קל וחומר' דר' מאיר, אמרו בגמרא שטעמו מדרשת הכתוב, ומשמע שבעצם גם הוא מסכים לק"ו].

ושמא יש לומר, לפי מה שצדדו האחרונים (ע' במובא לעיל) שנבלת עוף טהור אינה נחשבת טמאה בעצם, אלא שהאוכלה נטמא. ואם כן הקל-וחומר מבוסס על הסברא שטומאת נבלת עוף ודאי קלה יותר משל נבלת בהמה, שזו טמאה היא בעצם ואילו נבלת עוף אינה טמאה כלל. ולכן אעפ"י שמצינו בעוף שמטמא באופן מסוים שאינו בבהמה, מכל מקום אין זה מהוה חומרה בעצם דין טומאתו, שלכך אם בבהמה שחיטתה מטהרת טומאתה גם בטריפה, קל וחומר שבעוף שאין לו טומאה עצמית כל עיקר, שחיטתו תטהרנו בטריפותו. וע"ע במובא בחולין לד בענין טומאת נבלת עוף.

בשו"ת אחיעזר (ח"ב ז, 1) העיר על 'קל וחומר' זה, הלא יש לחלק בין שחיטה למליקה, שהרי במליקה יש איסור נבילה לאוכל [מלבד במליקה כשרה שהתורה התירה לכהנים בחטאת העוף] כמו שאמרו ביבמות (לב), והלא גם אם תאמר שתטהר מטומאתה לא נפקע איסור נבילה. לא כן שחיטה שהיא מוציאה אף מאיסור נבילה. ומוזה נסתייע למה שכתב שם (עפ"י הספרי וירושלמי נזיר ו), שטריפה אסורה משום איסור נבילה אלא שאין לוקין על כך. ולכאורה יש לתרץ קושייתו באופן אחר, דכי פרכת מה לשחיטה שאין בה איסור נבילה תאמר במליקה, נאמר: מליקת פסולין שפסולין בקודש יוכיחו, שאעפ"י שאסורים משום נבילה מליקתן מוציאתן מטומאתן, אף אני אביא טריפה.

זר' מאיר לא דריש 'דיו', והא 'דיו' דאורייתא הוא, דתניא... ק"ו לשכינה ארבעה עשר יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון? – לכאורה הדמיון לשם קשה; שם אכן מובן שאין לנו לחדש י"ד יום, כיון שנלמד רק מאביה שהיה ז' ימים. אבל כאן הלא המליקה במקום שחיטה היא עומדת, ומנין שגם באופן זה אומרים 'דיו'?

ומלשון רש"י נראה לפרש, כיון שכל עיקר הלימוד לדרישת 'קל וחומר' בתורה הוא למד מן הכתוב הוה ואביה... הלא..., אם כן אין לנו ללמוד הקל-וחומר כאשר שייך לומר 'דיו'. [ואע"פ שמצינו עשרה 'ק"ו' בתורה – בכלם לא נמצא בהם 'דיו'] (שפת אמת).

יש להעיר לפי סברא זו מה טעמו של ר' טרפון (ב"ק כה, ועוד) שכל היכא דמיפריך ק"ו – לית ליה דיו, הלא מ"מ כיון שכאן

המקור ללימוד ק"ו, אין לנו ללמוד באופן של 'דיו'. ואם ר"ט חולק על עיקר הסברא, א"כ שוב חוזרת הקושיא הראשונה למקומה.

ונראה שאין ענין 'דיו' כסברת הגבלה לקל וחומר, אלא הוא כלל נוסף במידות שהתורה נדרשת בהן, כעין מידה חדשה, שכל הבא מן הדין צריך להיות כנידון. [ומדוקדקת לשון הגמרא 'ר' מאיר לא דריש דיו...']. וכיון שכן, כאשר ה'דיו' עומד בניגוד ל'ק"ו', והברירה היא או לדרוש ק"ו או לדרוש דיו – סובר ר' טרפון שהק"ו עדיף. כי באופן זה שה'דיו' עומד בניגוד ל'ק"ו' לבטלו – לא למדנוהו (וכן נתבאר בב"ק כה. ע"ש).

ולפי"ז נראה שמיושבת קושית השפ"א מעיקרה; שאף על פי שההגיון נותן שמליקה במקום שחיטה, מכל מקום לעולם יש לנו להשוות את הבא מן הדין להיות כפי המלמד, ולא רק משום הסברה שאין ללמוד דבר שאינו קיים במלמד, אלא מידה היא בתורה להשוותם זל"ז.

תדע שכן הוא, שהרי מבואר בב"ק (כה) שענין 'דיו' נלמד מיתור הכתובים, ומשמע שלא ילפוטא מיוחדת לא היינו אומרים 'דיו'. הרי מבואר שאין זה ענין של סברא גרידתא.

'קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום' – שכן דרך הלשון לכפול בכל מקום, כמו (במכלתא) 'כי תקנה עבד עברי – אם ישראל עובד שש אף הגר יעבוד שתים עשרה, אמרת דיו...'. (ערמב"ן ב"ב קיא). ואולי רמז בדוקא משום ששלשה שותפין באדם, הקב"ה אביו ואמו, והקב"ה כנגד שניהם (ע' נדה לא.). או אולי רמז לשני הסגרות, כמצורע מוחלט (עתוס').

ויש מפרשים 'קל וחומר לשכינה' – זה משה שדיברו בו, ולפי שהיה מלך וכהן (עתוס' ב"ב קיא). ונקרא משה 'שכינה' משום מלכותו וכהונתו, כי המלך יושב על כסא ה', ככתוב בשלמה (דהי"א כט). והכהן – קדוש יהיה לך, כי קדוש אני ה', והיינו ככבוד שכינה ממש שאינו ניתן למחילה, משא"כ כבוד אב, הגם שהוקש כבודו לכבוד המקום אינו כמוהו ממש וניתן למחילה. עוד יש לפרש דתלמיד-חכם הנלמד מריבוי 'את ה' א' תירא' והריהו ממש 'את ה' – עם ה' כדכתיב במשה 'יהי שם עם ה' – הרי כבודו ככבוד שכינה ממש. וכן אמרו 'שאני ת"ח דקוב"ה תבע ביקריה'. עפ"י 'בדרך טובים'. ע"ע במובא ביוסף דעת קדושין נו.

'רבי מאיר קרא אשכח וקדרש...' – ורבי יוסי אינו דורש כן ולומד ה'קל וחומר' כר' מאיר אלא שסובר 'דיו', ולכך אין לנו ללמוד מבהמה אלא לענין שחיטה ולא למליקה (עפ"י רי"ד; רע"ב. וכפשטות המשנה. ואפשר גם שר' יוסי סובר אותו הקש, אלא שלדעתו אין נכלל בהקש אלא שחיטה, שהרי אין מליקה בבהמה – ע' קרן אורה). ור' יהודה חולק גם לענין שחוטה, שדרש לרבות טריפה שנשחטה מיתור המלה 'טרפה', כבסמוך. ורבי מאיר לא ריבה כן מפני שדורש מ'טרפה' למעט עוף טמא. ואילו ר' יהודה ממעט עוף טמא מ'נבילה' – יצא עוף טמא שאין איסורו משום בל תאכל נבילה, כדלקמן (הרי"ד, וכ"מ להלן ע).

[ומבואר לכאורה, וכן מפורש ברש"י לעיל (סט.), שהברייתות דלעיל אינם אליבא דר' יהודה אלא כר' מאיר (או ר' יוסי). ואע"פ שסתם ספרא ר' יהודה, מצינו יוצאים מן הכלל – ע' בתוס' בכורות מב. ד"ה אלמה; ריטב"א שבועות יג ובקרבן אורה להלן פא. ובכך מיושבת קושית הרש"ש להלן קא: [והרש"ש אויל לשיטתו בעירובין צו]. וכן קושית זבח תודה להלן קי – שמצאנו ברייתות בספרא דלא כשיטת ר' יהודה. וע"ע במובא בכריתות ז. וכן הביא הרא"מ הורביץ (בעירובין צו) שמצינו סתם ספרא דלא כר"י בספ"ק דשבועות. וכן מבואר בריש הוריות שהביאו מתו"כ דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב, ורבי יהודה ס"ל שפטור.

ואולם צ"ע מהסוגיא ביומא מא. שהעלתה ב'תיובתא' מכח ההנחה שסתם ספרא ר"י. ואפשר שאביי חולק על כך וסובר שלעולם הוא רבי יהודה. ע' בקדושין נג].

וצ"ע בזכר יצחק סוס"י מו.

'אלא 'טריפה' מיבעי ליה למעוטי טמאה, מי שיש במינה טריפה, יצתה זו שאין במינה טריפה, הכא נמי...' – כלומר, כיון שאין איסור חל על איסור, לא חל איסור 'טריפה' על בהמה או עוף טמאים (כן הבין בפשטות בשער המלך הל' מאכלות אסורות ד,ב. והקשה על דברי התוס' להלן (ע. ד"ה אחד) שמשמע מדבריהם שפרשו אף למ"ד איסור חל על איסור. ובפשוטו נ' לישב שהכוונה אין במינו טריפה' – שאין נפקותא בין טריפה לשאינה טריפה, ששניהם אסורים (מהרי"ד ויזר שליט"א).

וכן הדרשה שבסמוך: **'יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל נבילה'** – היינו משום שאין איסור חל על איסור, דר' יהודה לשיטתו. ואולם הר"ש בטהרות (א,ג) פרש שגם למ"ד איסור חל ע"א, ידרוש 'מי שאיסורו משום בל תאכל נבילה בלבד, יצא זה שאסור גם משום בל תאכל טמא'. וכבר העיר רעק"א בגליון הש"ס (פסחים לו) על דבריו מדברי הגמרא שם.

דף ע

'התורה אמרה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, יבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב' – שאיסור חל על איסור כשהוא כולל דברים המותרים עם דברים האסורים, הלכך מתוך שאיסור נבלה או טרפה חל על הבשר המותר, חל גם על החלב. ואף לפי הדעה הסוברת אין איסור חל על איסור ב'כולל' – כאן גזרת הכתוב היא שאיסור חל על איסור (עפ"י תוס' מכות טז: סד"ה ריסק. וע"ע בתוס' יבמות לג: ד"ה אמר; שער המלך איסור"ב יז, ב דף סג; בית הלוי ח"א מו).

התוס' כאן תמהו למ"ד חל בכולל ('מוסיף') מדוע הוצרכו ללימוד מיוחד שנבלה וטרפה חלים על חלב. ובספר בית ישי (להגר"ש פ"ש שליט"א. קטו; קטז הערה ז) יצא לחדש שאכן איסורי נבלה וטרפה הפרטיים, אינם חלים על חלב [משום שהוא דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, ע"ש], אלא נתחדש כאן לאו מיוחד על חלב נבלה וטרפה, משום 'אכל לא תאכלהו', ושם חדש הוא.

וצ"ע, מלבד דוחק הלשון, כמו שהרגיש שם, מהו זה שעשו צריכותא בגמרא לנבלה וטרפה, והרי אם יש כאן אזהרה חדשה, הלא אין מזהירין מן הדין וודאי הוצרך להזהיר בנבלה ולהזהיר בטרפה. ואולם לפי ההבנה הפשוטה לא קשה, שאין כאן עונש ואזהרה חדשים אלא לימוד שהאיסור חל על איסור אחר, וכמש"כ בליקוטים שבסוף ספר בית מאיר – חולין לו. ולכאורה נראה באופן אחר, שלכך הוצרך הכתוב לומר שחלים על איסורי חלב, שלא תאמר שהחלב דבר שיצא לידון בדבר החדש ובטל כללו ממנו (וכמש"כ בבית ישי אליבא דאמת), קמ"ל שחלים עליו איסורי נבלה וטרפה, ולעולם לוקה משום הלאוין הפרטיים שלהם.

זר"מ האי טריפה מאי עביד ליה? מיבעי ליה למעוטי שחיטה שהיא לפנים. ורבי יהודה – טריפה אחרינא כתיב' –

הנה שאלה ששאלתי למורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א ותשובתו בצדה:

לא הבנתי פשט בדברי הגמרא בזבחים (י,ג), ול"מ במפרשים שעמדו על הדבר: אמרו שם שר' יהודה דריש מחדא 'טריפה' האמורה בטומאת נבלת עוף, למעט שחיטה שהיא לפנים – שאינו מטמא, והיינו בשוחט עוף חולין בפנים או קדשים בין בפנים בין בחוץ.

ולא זכיתי להבין, הלא לעיל (טו) הקשו על הברייתא שדרשה כן, אי הכי מלק קדשים בחוץ נמי לא, דלא שוו בפנים כבחוף? ותוצו, דנין דבר שלא בהיכשרו מדבר שלא בהיכשרו, ואין דנין דבר שלא בהיכשרו מדבר שבהיכשרו. והיינו, דחולין שחוטין בחוץ אין מטמאים אפילו שלא בהכשרו כגון טריפה,